

ISSN 0350–185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXIII, СВ. 3–4

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџићан-Премк, др Рајна Драгићевић,
др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина Ј. Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Живојин Сијанојчић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолићска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2017

ISSN 0350-185x, LXXIII, св. 3–4 (2017)

UDK: 811.163.41'376.635

COBISS.SR-ID: 230969356

DOI:

Примљено: 15. маја 2017.

Прихваћено: 22. маја 2017.

Прегледни рад

ЈЕЛИЦА Д. ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

ФОНЕТИКА, ФОНОЛОГИЈА И ПРОЗОДИЈА СРПСКОГ ЈЕЗИКА – АКТУЕЛНО СТАЊЕ И РАЗВОЈНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ

У раду се анализира стање фонетике српског језика као научне дисциплине у широком смислу, њена изученост, необрађена питања, присутност и карактер у настави, школској и универзитетској, сфере које су добиле своју монографску и уџбеничку обраду, као и оне које тек треба да буду предмет научног интересовања.

Кључне речи: фонетика, фонологија, прозодија, ортоепија, говорна култура.

Сфера фонетике је једна од оних лингвистичких области о којој сваки одрасли грађанин који се бави делатностима неvezаним за језичке сфере има општу представу. засновану на школском наставном концепту, коју у највећем броју случајева изједначава са централним темама школских интересовања, а то су, пре свега, артикулационе класификације гласова, гласовне промене и, у истој мери, питања правописа. Ово последње, правопис, будући да има велики практични значај за даљу радну и професионалну делатност сваког човека, неретко наткрили саму фонетску материју и остане као главна представа о значају учења фонетике и главни њен садржај који се памти, иако у чисто научном погледу фонетичарима правописна проблематика представља само споредну, контактну дисциплину, о којој се увек води рачуна, будући да се она једним делом на фонетику ослања, али од које фонетика не зависи. Друкчију слику пружају углавном само полазници појединих средњих школа или школа фи-

* j.j.mihajlov@fil.bg.ac.rs

лолошког усмерења, код којих се ове дисциплине постављају шире и изучавају дубље. Ипак, због невелике бројности, у укупној слици они не чине велики постотак и не мењају знатније општи утисак.

Једна прошлогодишња анкета, која је ова питања осветљавала кроз одговоре на постављена питања и разговоре са анкетиранима, а која је обухватила урбану школску и студентску популацију, као и одабрани део радно активних људи, показала је да описану слику износи преко 80% анкетираних.

И филолози који у школама предају стране језике, без обзира на то што свакако у својим студијама имају озбиљну наставу фонетике страног језика и неизоставно контрастивни приступ српском језику, ипак не одмичу далеко од претходне групе, а у коментарисању се разликују углавном по томе што на прво место стављају значај поређења артикулационих особености двају језика, а сву фонетику нашег језика своде на опис гласовног инвентара и његов артикулациони аспект. Занимљиво је да је годинама и добар део србиста, укључујући и оне на факултетима, али који су одабрали друге дисциплине као своје основне делатности, па се у раду са фонетском материјом мало или никако не срећу, имао такође уске погледе на ову област, углавном сведене на артикулациону проблематику. Описана слика се темељи на типу наставе фонетике који је био заступљен на универзитетима све до краја седамдесетих година XX века и који је тако уско образовао наставнике, а они су затим одлазили у школе и тамо репродуковали научено. Најстарији од њих још раде у школама, те је период оваквог приступа обухватио, како се види, неколико деценија. Слика је још јаснија ако се дода да они којима је у истом периоду на студијама књижевност била *ѿод А*, а језик *ѿод Б*, и који су врло радо примани у школе као наставници језика и књижевности, језик су у целини слабо познавали, пошто су им за све дисциплине српског језика на факултету била одређена само два семестра, па се у пракси њихова настава у средњој школи сводила само на књижевност, а језик је био практично изостављен. Променом наставе фонетике на универзитетима, од осамдесетих година су у школе почели полако одлазити боље упућени у фонетску материју, мислимо овде на оне којима је језик био *ѿод А*, док је за групу са књижевношћу *ѿод А* настава језика у целини повећана са два на четири семестра, али је фонетика у њој задржала непромењен стари уски профил.

А шта у ствари улази у ову област и чини је потпуном и код нас и у свету? Пре свега, рећи ћемо да гласови и гласовни састав слога и речи остају централни део предмета фонетике, а уз њих су ту орто-

еџија, акценуација и инуонација, али најважније је да се аспекти проучавања ове материје не свде на артикулацију као раније, него се равноправно укључују и акустички и функциоални (фонолошки) аспект. И тако, проучавајући гласовна средства језика у свим њиховим манифестацијама и функцијама, фонетика задржава артикулациони (физиолошки) аспект, са свим особеностима структуре и функционисања говорних органа у процесу изговарања изолованих гласова и гласова у говорном низу, са понашањем и променама гласовних јединица у контакту и додаје као равноправан и једнако важан акустички аспект, који се бави детаљним изучавањем физичке структуре употребљених гласова, раслојавањем гласова на звучеће елементе који ће у процесу комуникације бити од значаја и који одговарају за стварање карактеристичних профила гласовних јединица, као и начина на који ухо реагује на њих. Само акустички аспект проучавања може тачно утврдити који међуоднос између тонских и шумних елемената постоји код сваког од гласова, како су ови елементи распоређени у спектру и времену, који од њих се и како прилагођавају одговарајућим елементима суседних гласова, како на то утичу позиција у гласовном низу, гласовни контекст, темпо говора и сл. Само акустичком анализом се могу утврдити елементи изговора који представљају индивидуалне варијанте, као и они који су обавезни за све говорнике и све говорне ситуације. Акустичка анализа, даље, омогућава да се утврди где се успоставља граница између низа допуштених варијација изговора и прелаза у поље другог гласовног ентитета, где се граниче регионално и опште, дијалекатско и нормативно, заједичко и индивидуално.

Видимо да су ова два аспекта, артикулациони и акустички, равноправна и да покривају поље продукције и перцепције звучне материје једног конкретног језика. А трећи аспект, функциоални или фонолошки, проучаваће елементе претходних двају аспеката са гледишта њихове употребе у говору и везе са значењским елементима језичких структура. Кроз овај трећи аспект ће се за сваки елемент издвојен акустичком анализом моћи утврдити тачна улога и вредност у процесу комуникације. Фонолошки аспект ће са своје стране помоћи да се безбројни артикулациони и акустички факти правилно разврстају на оне који су важни за преношење информација и на оне који се у говору појављују као неизбежни, али нефункциоални, а и једни и други, ако бисмо их посматрали само као артикулационе и акустичке факте, изгледали би једнако истакнути и једнако важни, а што, како видимо, никако не би било исправно.

Разуме се да се део побројаних садржаја, као што су акцентуација и интонација, у многим језицима разликује по сложености структура и да тамо где сложеност није велика, рецимо, тамо где постоји само један акценат (упоредимо то са наша четири акцента) или тамо где је акценат увек на истом слогу у речи (упоредимо то са јако разуђеним акценатским парадигмама српског језика), тамо дакле где нема нарочите сложености, ови садржаји се изучавају у оквиру фонетике, а тамо где је, као у нашем језику, сложеност велика они се издвајају у посебне дисциплине и уче у оквиру посебних предмета.

Ортоепска проблематика је у свим језицима, па тако и у нашем, важна за цео низ апликативних дисциплина и практичних вештина, као што су квалитетно спикерско и новинарско говорење, јавни наступи у политици, предавачка делатност, информисање и едукација стручњака за корекцију говорне и слушне патологије итд. Због тога се у многим од ових области она у мањој или већој мери изучава у склопу различитих предмета и под различитим називима, али њена база је и даље фонетска по карактеру.

И функционални (фонолошки) аспект фонетике издвојио се у посебну дисциплину – фонологију. Она се као одвојена дисциплина развијала кроз много различитих теоријских приступа, настојећи да сваки пут на нов и бољи начин систематизује гласовну материју и објасни њено функционисање. Развила се одговарајућа терминологија, која прави лепу дистинкцију међу уже фонетским (значи, међу артикулационим и акустичким, с једне стране) и функционалним посматрањем истих ентитета, па ће тако постојати глас и фонема као јединице на фонетском, односно фонолошком нивоу, изговорне варијанте и фон и алофон, карактеристике гласова и обележја фонема, инхерентна и дистинктивна итд.

Као и све ново и необично, ови термини су имали једно време чар новог и свежег, али се то у највећем броју случајева постепено, мада тек после дужег низа година, на универзитетима вратило на претходно стање и данас тамо уместо наставног предмета Фонологија, који је заправо био Фонетика, у књизи акредитованих предмета стоји назив Фонетика и фонологија. Остао је овај назив фонологија, такође неоправдано, и у називу прве комисије Академијиног Одбора за стандардизацију српског језика, где би такође, будући да је рад ове комисије везан за све аспекте фонетске материје, а не само за трећи, функционални, он требало да носи име које упућује на шири обим делатности, макар то значило увођење више речи у назив.

Уопште, када се погледају називи ових предмета на универзитетима у Србији, а то су предмети, што је само по себи јасно, који научну основу преносе младим генерацијама и тиме одређују основне смернице и критеријуме онима од њих који ће се касније за науку одлучити, онда се види да је актуелно стање боље него што је могло бити, будући да је у међувремену радикално измењен систем студирања и да се прешло на такозвани „болоњски систем“, који је уз разне новине увео и начелно свођење предмета на једносеместрално трајање. Тиме су се дотадашњи предмети или поделили на два, сачувавши своју суштину под два имена, или окрњили, тамо где су сведени на један семестар, што је свакако најгори, али на срећу најређи случај, а коришћена је, свуда где је то допустио јако смањени број недељних часова наставе, могућност увођења нових садржаја и нових предмета. Тако се данас синхрона фонетско-прозојска материја изучава широм Србије у овом обиму (наводимо само главно, тзв. наставничко усмерење и једносеместралне предмете на њему): у Нишу – први предмет Фонетика и фонологија, други Прозодија, трећи Акустичка фонетика; у Новом Саду – један Фонетика и ортоегија, други Фонологија; у Крагујевцу – Фонетика и фонологија, Акцентологија и трећи предмет Ортоегија. На крају, Београд, најжалост и не случајно на крају: овде постоји само Фонетика, али нема Фонологије и постоји Акцентологија на другој години, а Говорна култура на четвртој. Упорна настојања и аргументовања у време слободног формирања „болоњских“ предмета да се постојећи двосеместрални предмет раздвоји на Фонетику и Фонологију, што је, како видимо, урађено успешно свуда осим у Београду нису дала резултата и против воље предметних наставника и сарадника остао је само један семестар, у коме је, наравно, немогуће урадити оба садржаја, па се предаје само Фонетика, са свега три фонолошке теме, колико да будући наставници не оду са факултета без икаквих сазнања о фонологији. Три фонетске теме које су уступиле место овим фонолошким предају се у термину вежби. Морамо рећи да противљење задржавању Фонологије није долазило споља или од администрације факултета и његових комисија, већ са катедре – негде је то била жеља да се за друге предмете ослободи семестар, негде лична одбојност према предмету, негде уздржавање младих сарадника, из страха или несналажења. Треба истаћи да је међу малобројнима који су били за увођење предмета Фонологија ипак било и четворо младих. Тако смо изгубили Фонологију за будуће предаваче у школама. Неколико година касније успели смо да Фонологију

уврстимо у списак изборних предмета, али тек на четвртој години, што значи, када се већ позабораве фонетски садржаји са друге године студија и када статус изборног предмета унапред говори да га већина од стотинак студената не може изабрати. Ипак, настава фонологије је за оне који су је одабрали врло успешна; они су прикључени малој групи студената тзв. филолошког профила, за које постоје сви предмети који су се некада студирали и још много нових, занимљивих и корисних језичких предмета, али студенти филолошког профила нису могли задржати право предавања у школама, због тога што су лингвистичке дисциплине заузеле место методичких предмета и једног дела књижевних.

Међу побројаним предметима посебно истичемо као позитиван пример Нишки универзитет, који је као посебан предмет, додуше за сада само изборни, увео Акустичку фонетику, што с једне стране, говори да су стасали млади кадрови свесни потребе да се знања о акустици пренесу студентима и с друге стране, то говори да су они сами обучени да фонетску акустику могу предавати – колегиница која ово предаје магистрирала је код нас у Београду на теми из акустичке фонетике и у то време стекла знања потребна за вођење овакве наставе. Увођење овог предмета нам говори још нешто: евидентно није могуће у једном семестру испредавати и фонетику и фонологију, па се део предмета свакако мора изоставити, а онда негде касније надокнадити. Назив предмета Прозодија на истом универзитету очигледно је остао из старе традиције која је под њим подразумевала само акценатску сферу, а интонацијом (која такође спада у прозодију) се није бавила и свакако је предмет за потребе наставе сведен на акцентуацију, која је за будуће наставнике и тако значајнија од интонације.

Новосадски избор предмета и називи за њих показују да се оду-стало од „фонологије“ у корист „фонетике“. Спајање фонетике и ортоепије давна је традиција на овом универзитету, с тим што треба имати у виду да се део те ортоепије односи на наставу акцентологије, која се тамо одувек постављала уско, више као информативна, на првој години студија, него као стварна обука у овом домену. Види се то и по студентима који су долазили на наше мастер студије у последње две године. И овде се ускоро може очекивати видан напредак у третману акустичке и прозодијске материје, јер је наставу преузео талентовани млади наставник, који је, иако по основном образовању није србиста, а није ни филолог, веома добро овладао управо фонетском акустиком и тумачењем експериментално-фо-

нетских снимака говора у време својих магистарских студија, за шта један део дугује колегама са наше београдске катедре. Код неких од њих је имао и веома садржајне консултације и у време рада на докторској дисертацији из ове области.

Настава у Крагујевцу се највећим делом поклапа са нашом у Београду, понегде и апсолутно, што се види из директно преузетих формулација за садржаје предмета које смо ми у Крагујевцу предавали у годинама почетка рада крагујевачког факултета, а предмет који се односи на ортоепију, настао касније и у Београду и у Крагујевцу, садржи део наше Говорне културе и део новосадске Ортоепије и срећно их уклапа у наставу. Да је потребно пратити документе о акредитацијама са извесном толеранцијом и претпостављеном ширином, показује нам и избор из литературе која није увек уклопиво у наставу, нити се понекад у потпуности слаже са изабраном концепцијом предавања, али то је данак обавези да се за потребе сигурније акредитације као литература наводе сви радови лингвистичких ауторитета, макар се и не могли директно користити у настави. Понекад је и именовање основних садржаја шире него што то једносеместрална настава допушта, па тако, рецимо, фонологију налазимо у називу предмета из области историјске фонетике у Крагујевцу: Историја језика, фонетика и фонологија. Реч је о доброј стандардној концепцији, која је практикована још од Александра Белића и Павла Ивића, а која се базира на дескриптивно-еволутивном приступу, у суштини ближем младограматичарском (ово у најпозитивнијем смислу речи) него фонолошком, а у коме се свакако подразумева вођење рачуна о еволуцији система и кад то није експлицирано у наслову.

Не наводимо овде друге факултете или друга усмерења, као што су учитељска или дефектолошка; само ћемо рећи да је на учитељским настава фонетике обимом веома мала, а типом и даље сведена на артикулациони аспект, док је на дефектологији изузетно обимна и квалитетна, јер је она тамо један од главних предмета и за логопедије и за сурдопедагоге, а предају је стручњаци одлично упућени у акустичку фонетику.

Дакле, у свим универзитетским срединама се види да је разубуђена фонетска материја добро покривена и да уз поправке неких недостатака на које смо указали може пружити следећим генерацијама солидну основу за упознавање целе дисциплине, а тиме и сигурнији развој научних фонетских и прозодијских истраживања српског језика.

Да би се упознала фонетска акустика потребни су свакако и неки технички предуслови. Можемо са задовољством рећи да је београдски Филолошки факултет рано осетио ову потребу као важну и да су још шездесетих година XX века за потребе озбиљног изучавања фонетике, артикулационе и акустичке, набављени тада најмодернији апарати експерименталне фонетике: из Америке је стигао *сонаграф*, најмодернији електронски аудио-визуелни спектрални анализатор говора, кога у то време није било нигде у окружењу, а имало га је и мало земаља у Европи. Из северне Европе је набављен мингограф, ретки електронски уређај који је прављен специјално за потребе фонетичара и који је имао изванредне могућности за праћење дугих сегмената изговореног текста. Сетимо се да је истих тих шездесетих година проф. Павле Ивић морао из Новог Сада носити у Америку своје снимке говора и обрадити их на универзитету у Ан Арбору, у чему му је помагала Илзе Лехисте, са којом је касније и објавио резултате својих опсежних истраживања. Заслугу за оснивање наше Лабораторије експерименталне фонетике имају пре свега професори Филолошког факултета др Асим Пецо и др Пера Половина, који су у Француској упознали стразбуршку лабораторију проф. Страке и рад у њој и који су овде предузели потребне напоре да се за београдску фонетску лабораторију издвоје велика средства, набаве најмодернији апарати и издвоје посебне просторије. Огромна заслуга за рад лабораторије и исто тако за образовање у њој младих филолога србиста припада професору Електротехничког факултета др Петру Правици, чије су изузетно познавање електроакустике, фонетике и музике и прави приступ у настави експерименталне фонетике учинили овај факултативни курс привлачним и лако разумљивим студентима српског језика. Неки су курс похађали једну годину, неки две, и сви су имали користи од тога, иако у то време похађање факултативних курсева није доносило никакве поене, нити се негде званично евидентирало. Већини је ово било корисно проширивање укупних знања из опште лингвистике и србистике, а некима и неопходно образовање за даље професионално бављење фонетиком. Седамдесетих година XX века и до средине осамдесетих лабораторија се развијала и успешно радила, у њој се експериментално-фонетским методама испитивао говор, долазили су истраживачи из других средина да у њој обаве своја испитивања, а они из Београда су овде снимали и анализирали материјал радећи на својим магистарским радовима и докторским дисертацијама.

Студенти су, када више није било факултативних курсева, у оквиру вежби из фонетике редовно долазили да упознају апарате,

најновије као сонаграф и мингограф, али и старе, механичке, као што су кимограф и палатограф, којима се некада испитивала артикулација и који су овде били добро одржавани и могли су показати како су се раније употребљавали. Обично се у оваквим приликама нису користили ранији снимци, већ директни снимци присутних студената, изговорени „у микрофон“, како се обично каже, па су затим они гледали како наставник, дајући информације о свакој фази рада, на сонаграфу или мингографу израђује ове снимке. Снимци су им потом поклањани, студенти су их анализирали и упоређивали са изговором својих колега и многи од њих, које смо много година касније сретали, говорили су да их још чувају као драго сећање на време када су били у лабораторији. Био је ово златни период развоја експерименталне фонетике на Филолошком факултету, а он се завршио када је осамдесетих година факултету затребала слободна просторија за смештај дароване јапанске лабораторије за учење јапанског језика. Та лабораторија, колико год нова и савремена, била је ипак само лабораторија за учење језика, какву у принципу имају сви модерни центри за учење страног језика; уз слушалице и магнетофоне имала је и екран за увећано приказивање наставникове артикулације гласова и сличне додатке. Како ниједна катедра није уступила једну од својих просторија, нити се на други начин нашао потребни простор, а лабораторија се морала отворити, деканском одлуком је ова изузетна научна лабораторија за експерименталну фонетику расформирана и апарати из ње су пренесени у неодговарајуће услове помоћних подрумских просторија, где није било никаквих услова да им се приђе или да се активирају, па је тако рад на њима прекинут, а они су за неколико година у неодговарајућим условима врло тесних просторија и подрумске влаге, без могућности икаквог проветравања и одржавања, сасвим пропали. Сонаграфи су у међувремену у Београду постали чешћи, имали су их тада од факултета Електротехнички, од медицинских установа рехабилитациони одсек Института за говорну патологију, од установа затвореног типа војска и полиција. Најдоступнији је филолозима био сонаграф на Електротехничком факултету (ЕТФ). Са овим факултетом се ускоро развила плодна сарадња на једном мултидисциплинарном пројекту, па је троје србиста са Филолошког и Дефектолошког факултета било у прилици да настави научни рад у области експерименталне фонетике. За време трајања пројекта смо могли да једном у семестру организујемо посету наших студената Одсеку за електроакустику ЕТФ-а, где су, захваљујући проф. др Миодрагу Мијићу,

они могли да се упознају са сонаграфом, радом на њему и са снимањем гласа у условима такозване „глуве собе“.

Осамдесете године су означиле у Београду почетак коришћења рачунара у експериментално-фонетским истраживањима, па је ову методологију ЕТФ почео да примењује и развија, набавком и адаптацијом разних иностраних програма општег типа. У исто време, започет је рад на поменутом мултидисциплинарном пројекту под руководством проф. др Томислава Томића и тако се, бар за појединце филологе, средином осамдесетих продужила могућност научног рада ове врсте. Идеја овог инжењерско-фонетског пројекта је била да се за потребе модернизације система управљања сложеним технолошким системима и при војним активностима оствари командовање гласом и то на српском језику, а за то је било потребно да се у многим стварима крене од почетка. Циљ је био доста високо постављен, ишло се не на реализацију готових команди које би се уградиле у одређене чипове, него се тражило да се испита и развија технологија синтезе говора и технологија аутоматског препознавања живог говора. И једна и друга ствар биле су у то време доста развијене у иностранству, за енглески и руски језик пре свега, али су и тамо то биле, посебно када се гледа крајњи циљ, још увек технологије у развоју. Није се, рецимо, могла обезбедити добра препознатљивост изговорене фразе уколико се мења говорник, већ само у случају када говорник остаје исти. Проблем су истраживачима представљале, пре свега, енормне количине алофонских варијанти гласова (што је иначе природна особина сваког језика), чему је у то време било немогуће научити рачунар, то јест, предвидети и меморисати хиљаде и хиљаде наизглед минималних разлика у изговорима гласова у различитим гласовним окружењима. Када се ту постигао одређени успех, остале су као нови баласт индивидуалне варијације и алофони који се не јављају у истој мери и на исти начин код сваког говорника. Зато је рачунар тада препознавао разлике које су, да кажемо, обавезне код сваког говорника, али није оне које су индивидуалне.

Код нас се тек тада у пуној мери показало који све проблеми нису фонетски обрађени у српском језику и која елементарна истраживања нас тек чекају. До тог момента нисмо имали ниједан потпун акустички опис гласовног инвентара српског језика, али не само када је цео гласовни систем у питању, него није била на овај начин испитана било која класа гласова стандардног српског језика, а то су имали урађено многи, па и мали језици. Већина од њих није имала

никакве велике технолошке пројекте, ни специјално финансирање, већ је то радила као уобичајени начин испитивања гласовних јединица. Крајем осамдесетих година је најмлађој сардници нашег мултидисциплинарног тима дата тема за магистарски рад која је обухватала акустичко испитивање сонаната. Сарадница је врло успешно обавила истраживање и одбранила магистарски рад на Филолошком факултету. Део резултата испитивања која су годинама обављана на овом колективном пројекту излаган је редовно на југословенским конференцијама ЕТАН-а и конференцијама сличног профила. Узгред, када је о језичким научним конференцијама реч, индикативна је чињеница да се код нас у Србији фонетске конференције не одржавају, па чак нема ни фонетске секције на научним конференцијама општег језичког профила. Мислимо овде не на историју језика, ни на дијалектологију или ортографију, већ на синхронију, на акустичку фонетику и на савремени књижевни језик. Истраживача у овој области је заиста мало, оних упућених у акустику и експерименталну фонетику такође. Није случајно проф. др Павле Ивић једном у паузи Научног састанка слависта у Вукове дане рекао, као коментар на ситуацију у којој о занимљивим и квалитетним радовима из поменутих области скоро да нема дискутаната: „Не треба се чудити, на прсте се могу избројати код нас они који се овим баве, па и они који ово познају и разумеју.“

Од тада се ситуација донекле поправила. Помало се шири круг студената који учи акустику и који зна за експерименталну фонетику. Захваљујући брзом напретку компјутерских технологија, могуће је сада у сваком граду код своје куће имати малу виртуелну лабораторију. Међу слободним програмима који се могу „скинути“ са интернета има и добрих и поузданих, какав је рецимо Praat, на коме се поуздано могу вршити прецизна мерења спектралних и квантитетских карактеристика говорних сегмената, а сам рад је веома удобан и омогућује брзо долажење до нумеричких података, што је иначе код свих компјутерских обрада велика предност у односу на ранији рад на сонаграфу. На овај начин су се у ново време почели радити магистарски радови и докторске дисертације. На београдском Филолошком факултету дата су три магистарска рада: *Акустичка анализа вредности рефлекса дугог јајиа*, *Спектралне и квантитетске карактеристике вокала* и *Спектралне и квантитетске карактеристике консонаната*. Последња два су била намењена попуњавању велике празнине у познавању акустике основног гласовног инвентара српског језика. Можемо рећи да је део о вокалима остао

недовршен, јер је ратних деведесетих година кандидат, који је био из Босне и који је тамо као дефектолог имао приступ сонаграфу, прекинуо свој рад, а како се дата тема чува доста дуго, па и знатно дуже од обавезног законског рока, у ишчекивању евентуалног наставка рада, то је истраживање до данас остало на пола пута. Тему о консонантима сарадница наше катедре је радила дуго и детаљно и као резултат нам је дала изванредне податке о свим консонантским карактеристикама које је требало испитати. Иста кандидаткиња је урадила затим докторску дисертацију из области акустичке фонетике, која представља најобимније и најквалитетније акустичко истраживање сегментне фонетике до сада. Темом *Фонетска и акценатска променљивост речи у континуалном говору* попунила је изузетно велику празнину о фонетским процесима у живом говору и о алофонској проблематици и тиме омогућила да се наставе многи фонетски послови, који пре овога нису могли бити реализовани. Фонетски процеси у континуалном говору проучени су овде на оба нивоа говорне организације, сегментном и супрасегментном, са циљем откривања и прецизне дескрипције фонетске основе варијантности континуалног говора. Феномен варијантности говора одавно је предмет интересовања фонетичара у свету и у многим језицима он је темељно и успешно изучаван модерним методама експерименталне фонетике у другој половини двадесетог века, док су за наш језик постојала само малобројна и недовољна истраживања ове врсте. Као главни задаци рада издвојени су: 1) испитивање основних типова коартикулационих процеса – лабијалне, лингвалне, веларне и ларингалне коартикулације; 2) испитивање процеса у различитим јединицама: у граматичким (морфолошким) речима, у фонетским речима (унутрашњи сандхи) и на додиру фонетских речи (спољшњи сандхи); 3) испитивање утицаја акцената на квалитет вокала и 4) испитивање модификације тонских контура акцената. У оквиру анализе коартикулације код консонаната добили смо податке о улози звучности гласова, променама трајања консонаната и о њиховим вокалским транзицијама и то детаљно и за сваку групу посебно (експлозивни, фрикативи, африкати и сонанти). Сви релевантни подаци илустровани су изванредним спектрограмима и графичким приказима, за које се мора истаћи да су и у техничком смислу врхунски, а израдила их је самостално кандидаткиња, без помоћи техничког особља (а помоћ техничког особља је иначе у свим лабораторијама у свету уобичајена и без ње већина фонетичара не може). Сваки резултат акустичких мерења довођен је у везу са постојећим

артикулационим корелатом и коментарисан из аспекта теоријске лингвистике и из аспекта уже фонетске материје, са указивањем на значај уочених чињеница и њихову функционалну вредност. Тамо где није могуће изводити закључке због непостојања теоријске основе или неопходних претходних или специфичних додатних испитивања, на то је јасно указано, уз веома добре сугестије како би таквом проблему ваљало прићи и које би прелиминарне послове требало у будућности обавити. Обављено истраживање и обрада језичког материјала створили су широку и поуздану базу за различита друга фонетска истраживања, због чега је овај језички корпус постао и драгоцен фонетски ресурс који ће годинама моћи да се користи. Иако је у српском језику било појединачних испитивања процеса везаног говора, алофонска проблематика до сада није била у целини обухваћена, а она је веома значајна, и због даљих фундаменталних лингвистичких истраживања, и због њеног апликативног значаја у сродним дисциплинама.

Резултати овог рада су донели нова сазнања у овој сложеној и мало изученој области српске фонетике. За алофонску проблематику, која чини основу разноврсности и променљивости звучања у живом реалном говору, ми сазнања и тачних представа о механизмима и донетима оваквих процеса, нисмо имали ни као говорници, ни као стручњаци док нису извршена ова експериментално-фонетска испитивања. Због недостатка оваквих сазнања, у претходним деценијама су каснили многи научни пројекти који се по својој природи ослањају на познавање алофонске проблематике, од уже лингвистичких, теоријских до апликативних у области техничких и информатичких дисциплина, аутоматског препознавања и синтезе говора, иновативних приступа настави српског језика од основне школе до универзитета, модернизације предавања српског језика као страног, односно предавања страних језика уз укључивање савремених контрастивних фонетских метода, као и унапређење рада на говорној рехабилитацији и специјалној едукацији. Још нешто значајно: овим двама дисертацијама, магистарском и докторском добили смо модел како траба да изгледа истраживање ове врсте и у теоријском и у практичном погледу. Надамо се да ће оба ова значајна рада ускоро бити доступна заинтересованима и у штампаној форми.

У фонетској и фонолошкој теоријској литератури која се употребљавала у универзитетском научном раду, а слично је било и у скоро свим другим језичким дисциплинама, одувек је најмање било удбеника који су по својој концепцији директно и искључиво наме-

њени процесу усвајања знања из одређених области. Зато су увек били жељно ишчекивани и радо прихватани од стране студената. Некако по традицији, чију двојаку усмереност је доста лако разумети, пошто су аутори и сами истовремено и научници и предавачи, скоро увек су то биле научне монографије са првенственом идејом откривања и систематизовања новог о изучаваном предмету, а тек онда приручници за поступно и лако увођење у материју. Ипак, водећи рачуна о уџбеничкој обавезности целовитог обухватања материје, понекад су обрађивали и делове који самог аутора нису нарочито интересовали, али су за наставу били неопходни. У недостатку уџбеника који би се бавио нашом фонетиком у целини, ту мислимо на сва три аспекта, артикулациони, акустички и фонолошки, користила се *Фонетика* из првог тома *Савременог српскохрватског језика* Михаила Стевановића, а она је, као књига средине двадесетог века, у целини била оријентисана само на први аспект, артикулациони. Остала два су годинама покривана предавањима и литертуром, углавном страном и општелингвистичком, као што су радови Малмберга, Јакобсона и др. Уосталом, све старије генерације данашњих лингвиста студирале су читајући обимну литературу, оригиналне научне расправе и чланке, делове монографија и целе монографије тамо где је то било потребно. И најмање су имале правих уџбеника. Па ипак, радост студената када се повремено појави неки уџбеник њима намењен била је у свим генерацијама присутна на исти начин. Разумљиво је да је тако било и са првом фонологијом српског језика, која се под називом *Основи фонологије српскохрватског књижевног језика* појавила 1981. године у коауторству професора др Радоја Симића и др Бранислава Остојића и која је касније имала још два издања. Ова књига је била новина већ по томе што је први пут доносила чињенице из све три сфере изучавања фонетске материје. Имала је уз то и велики уводни део; појам *увод* овде треба схватити као „увод у синхрону проблематику“, а не као увод у техничком смислу, јер је то целовита опширна студија о историјском развоју нашег књижевног језика, па је она генерацијама студената служила као одличан уџбеник за предмет Историја књижевног језика. Други и трећи део уџбеника обухватили су фонологију, општу и фонологију нашег језика, као и фонетско-фонолошку анализу гласовних јединица нашег језика. Дати су егзактни подаци о артикулацији и акустичким вредностима гласова, као и табеле фонолошких обележја сваке гласовне групе појединачно. Изузетно прецизно су рађени делови о фонетским променама – фонолошким алтернацијама,

а богато су илустровани у сваком детаљу одличним избором примера. Како неретко бива при појави новог и необичног, а новог је заиста било и у концепцији, и у терминологији, и у теоријским поставкама, књига је наишла и на похвале и на покуде, а данас када се на њу погледа са тродеценијске дистанце, види се много јасније него раније, без обзира на постојеће замерке, до које мере се тежило да се сачува уџбенички профил у излагању студентима тешке и потпуно нове и непознате материје. Свака фонолошка тема увела је неопходне појмове и начела, указала на структуру појаве и класификацију елемената, не развијајући претерано теоријске поставке, јер је и овако достигла пуну меру која је студентима савладива.

Увек је другим ауторима лакше писати нову књигу из исте области када једна већ постоји, и када им се претходна допада, и када им се не допада. Претходна прва пробија лед и излази пред стручну јавност, излажући се и похвалама и критици; показује нам шта би се могло проширити, шта изоставити, шта сасвим друкчије конципирати у складу са нашим погледима. Ово важи за све области у једнакој мери, па тако и за фонетику. На појаву нове фонологије чекало се врло дуго. *Фонологија српског језика* се појавила 2010. године, у коауторству новосадских професора др Драгољуба Петровића и др Снежане Гудурић. Проф. Петровић је годинама радио на овој књизи, замисливши је као фонолошку монографију, а касније је одлучио да јој дода и фонетски део, па је потражио коаутора са искуством у акустичкој анализи, којом се сам није бавио.

У фонолошком делу књиге, импозантна је ширина захватања проблема, количина прикупљеног и обрађеног материјала, исцрпност и богатство илустративних примера и одлична заступљеност свих класификационих типова који се у овој проблематици разматрају. Сложена материја која се односи на укупно функционисање језичког система изложена је јасно и постепено, лепим језиком и одличним (научним) стилем. Сви појмови су уведени и процеси објашњени без претераног упрошћавања, али и без компликованих формулација, увек на потребној научној висини, али разумљиво и једноставно.

Ова књига је значајна већ по самом факту да доноси праве спектрограме свих наших гласова, да указује на детаље које снимци показују и да пружа пратеће табеларне приказе акустичких параметара. Поглавља из *Фонетике* објашњавају процесе настајања гласова, структуру говорних органа и рад мозга, као и критеријуме за одређивање артикулационе природе гласова и извођење артикулационе

класификације. Терминолошки и концепцијски, овај део открива фонетичара романисту, посебно тамо где се општелингвистички факти интерпретирају из угла француског гласовног система а не српског; честа су поређења наших гласова са француским гласовима, али нема поређења са гласовима сродних словенских језика, што би било корисније, а тако је и са коришћеном фонетском литературом: она је претежно романска, док обимна и значајнија словенска није уопште коришћена, а нису ни посебни фонетски радови наших аутора.

Поглавље из акустичке фонетике је обимно и доноси разноврстан материјал и снимке гласова. Описи снимака су детаљни, узимана су у обзир позициона варирања, као и утицај гласовног окружења. Анализа снимака приказује контекстуална и индивидуална одступања од очекиваних вредности. Пречесто је, међутим, избор снимака насумичан: у бројним снимцима акустичке вредности су резултат конкретног гласовног окружења или индивидуалних особености говорника, уместо да су бирани само случајеви типичних спектралних карактеристика.

Што се се тиче става о актуелности и развојној перспективи вуковског модела прозодијске норме, где проф. Петровић сматра да је основни правац даљег развоја српског прозодијског система предодређен дијалекатским утицајима југа и истока Србије, те да неадаптираност становништва са југа, које није успело да усвоји четвороакценатски систем, треба прихватити, и зато кориговати и променити постојећу норму, сматрамо да ово никако није правац који треба следити, јер он изоставља огроман број говорника који нема потребу за таквим мењањем норме (ни у Србији, ни западно, ни југозападно од ње) и не третира их равноправно, већ се све посматра из уске перспективе Новог Сада и Београда и из перспективе подручја која уопште нису четвороакценатска. Нико не би могао предложити говорницима са четвороакценатских подручја да скраћују дужине и кваре тонске карактеристике свог говора, па бисмо као резултат добили да треба увести две норме за исти језик у једној малој земљи. Ова идеја о невођењу рачуна о нашем народу ван Србије и оријентација искључиво на локалну ситуацију није сасвим усамљена и није први пут овде изнесена. Сматрамо је погрешном. Не само зато што предложена „јужна“ варијанта није ни по чему боља од постојеће, већ пре свега зато што се односи само на неке делове језика, прозодију рецимо, а мењање једног подсистема, како знамо, повлачи за собом и промене у другима – систем само тако

може да функционише. Уз то, поставља се питање: зар онда нећемо слично реаговати ако се у неком тренутку повећа, такође досељавањем, број становника који, рецимо, не разликују африкатске парове? Исто важи и за претпостављену бројну популацију која би имала неку другу дијалекатску црту коју не успева да превазиђе. Уместо дељења, потребно нам је консолидовање и развој који поразумева једну норму за цео српски језик.

Поменуто питање норме уводи нас у сферу језичке, конкретно говорне културе. Интересовање за њу је доста велико, могло би се чак рећи да је последњих година она у великој моди. О томе се може просудити већ на основу бројних радова који пуне часописе и научне конференције, монографија које се последњих година појављују, а понекад и на основу јавних наступа на трибинама са овом тематиком. С једне стране, то може радовати, јер одавно знамо да нам у овој области предстоји повелики рад, а с друге, пажљива анализа ове продукције указује на то да за ову област многи мисле да је једноставна и да се у њој доста лако може снаћи и без великог труда и специфичних предзнања. Зато каткад имамо парадокс да сам текст којим се излаже открива својим непрецизним констатацијама или површним прилазом, или пак правим језичким грешкама, слабог познаваоца језичке, односно говорне културе.

У најужем ортоепском смислу, а то значи на гласовном плану, разилажења са нормом се своде углавном на три типа: регионална (обично дијалекатска), индивидуална, која су варијантна и несистемска и она везана за патолошку артикулацију. Сва три су одавно присутна у науци и углавном добро описана, а поводом регионалних, односно дијалекатских одступања треба истаћи велики значај дијалектолошке литературе, која се одлично може користити у препознавању проблема и као контрастивни материјал за поређења са нормираним облицима. У два нова предмета универзитетске наставе на нашем факултету, а то су Мастер курс из акцентологије и Говорна култура на четвртој години студија, користимо у ту сврху и одабране дијалектолошке студије и то оне које обрађују четвороакценатске говоре, дакле говоре који улазе у најужу основицу српског књижевног језика.

Желимо истаћи да је у Вуково време и цео век после њега (а то је било време када се бирао и дијалекат на чијој основи ће се развијати књижевни српски језик и време до његовог завршног нормирања) било довољно препознати нечији изговор као говор конкретног четвороакценатског подручја, рецимо, као говор Срема, или говор

Ужица, или говор Сарајева, па да се овај изговор одмах квалификује као идеални образац књижевног српског језика. Тада се фонетска препознатљивост локалног у њима, могла сматрати врлином и потврдом правилног избора. До данас је раширено схватање према коме је говорна култура исто што и припадност дијалекту који је у основици књижевног језика, па је раширено и мишљење да они који овакво порекло имају, немају шта да мењају и култивишу у свом говору.

Модерни језик и његов садашњи степен развоја траже за еталонску вредност, међутим, и нешто више – наддијалекатско уместо регионалног. Да разграничимо: не треба све фонетско-прозодијске црте ових говора које су на слух препознатљиве као типичне за дати говор, замењивати неким неутралнијим, већ само оне које у другим сродним говорима не налазе потврду. Рецимо, изразитост акцента (тонска изразитост а не тип акцента) различита је и тамо где је велика, то ће се јасно чути, и само ће допринети доброј разумљивости говора и квалитету акценатског система у целини. Ово није случај само у једном говору него у многима из ове групе и треба као позитивна карактеристика да остане у сваком од њих. Насупрот овоме, ритамска структура која поштује опозицију дуго-кратко у речи, али јој додаје карактеристичан однос смањења трајања једног елемента и продужености трајања другог, или пак додаје приметну промену вокалске боје, макар и малу, остаје локална, дијалекатска, и нема потврду у већини говора сродне групе. Ту треба бити врло упућен и веома пажљив у анализи ових акустичких карактеристика. Ако желимо да се у оваквим питањима добро сналазимо, морамо детаљно упознати народне говоре који чине основицу књижевног језика и фонетску природу прозодијских и гласовних особености које се са књижевим језиком не поклапају. Најбољи извор информација пружају нам дијалектолошки радови, пре свега монографије настале на основу докторских дисертација, а оне су рађене квалитетно и прецизно, и фонетска и акценатска питања у њима су урађена у најбољој традицији наше дијалектологије. Оно где нам дијалектолози остају дужни јесте подручје дијалекатске интонације, које је потпуно необухваћено – и то је такође једна традиција у дијалектолошким дисертацијама! – али она потиче из времена непостојања апаратуре за рад, што данас више, како смо видели, није случај. У будућности остаје да се овај аспект истражи и празнина попуни.

У оквиру Академијиног Одбора за стандардизацију ради наша комисија за Фонологију – већ смо рекли у којој мери је овај назив

комисије непотпун – дакле, у рад комисије су однедавно успешно укључени млади људи, њих двоје, који завршавају своје докторске студије и већ улазе у послове комисије и језичке проблеме о којима је овде било речи. Као први корак, приступили су изради библиографије за област фонетике, фонологије и говорне културе, која нам веома недостаје. Њиховим доласком поправља се и активни састав комисије – ово последње се односи на чињеницу да Одбор никако не успева да реши организационо-техничко, а заправо материјално питање доласка у Београд на састанке Комисије, бар једном годишње, наших чланова који су у професори универзитета у пензији, а живе у Бањалуци, Подгорици и Новом Саду. Надамо се да ће се у скоријој будућности схватити колико бисмо од овога имали користи у раду, те да ће питање њиховог доласка бити решено.

Проблеми говорне културе који су данас најактуелнији, великим својим делом везани су за акценат и интонацију и начелно за проблем иновирања ортоепске норме. Ту су питања претераног броја дублета у акценатском систему, питања изговора силазних акцената у страним речима и домаћим сложеницама, однос акцената речи и акцената реченице, тенденција упрошћавања акценатских парадигми, проблем преношења акцената на први слог под утицајем дијалеката и страних језика, проблем акценатске адаптације страних имена и топонима – све су то питања на којима се мора радити. Морала бих поменути овим поводом и своју књигу *Прозодија и говорна култура*, која се управо овим питањима бави, али подручје рада је толико широко, да има довољно места за све истраживаче које ово интересује и који су спремни да на њему раде. Од фонетско-фонолошких неиспитаних подручја остаје као задатак рад на истраживању велике области говорног ритма и рад на проучавању аудитивне перцепције. Требало би наставити и рад на терминолошким питањима из широке фонетске области, који је успешно започет у оквиру катедарског терминолошког пројекта, када су разрешена нека фонетско-прозодијска питања као што су појмови и термини у вези са тоном, мелодијом и трајањем и слична. Такође предстоји рад на интонационом проучавању различитих синтаксичких целина и надреченичних комплекса.

Цитирана лијераура

- БРБОРИЋ, Бранислав (ур.) и др. *Актуелна ишћања наше језичке културе*. Београд: Просветни преглед, 1983.
- БАТАС, Ана. *Квантитативне и сиктралне карактеристике консонаната српског књижевног језика*, рукопис магистарског рада, Београд: Филолошки факултет, 2007.
- БАТАС, Ана. *Фонетска и акценатска променљивост речи у континуалном говору*, рукопис докторске дисертације, Београд: Филолошки факултет, 2014.
- БЕЛИЋ, Александар. „L’accent de la phrase et l’accent du mot“, *TCLP*, IV (1931): 183–188
- БЕЛИЋ, Александар. *Савремени српскохрватски књижевни језик I. Гласови и акценат*. Београд: Научна књига, 1951.
- БЕЛИЋ, Александар. „Језик и музика.“, *Наш језик* III/6 (1934): 161–166.
- БРБОРИЋ, Вељко. „Језичка култура у наставним плановима и уџбеницима за основну школу.“ *Језик и култура говора у образовању*. Београд: Институт за педагошка истраживања: Завод за уџбенике и наставна средства, 1998, 519–526.
- ИВИЋ, Павле, Илсе Лехисте. „Прилози испитивању фонетске и фонолошке природе акцената у савременом српскохрватском књижевном језику.“ *Зборник за филологију и лингвистику* VI, VIII, X, XII, XIII/2 i XV/1 (1963–1972).
- ИВИЋ, Павле. „Број прозодијских могућности у речи као карактеристика фонолошких система словенских језика.“ *Јужнословенски филолог* XXV (1961/62): 75–113.
- ЈАКОВСОН, Роман. *Шест предавања о звуку и значењу*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1986.
- ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица. „Природа узлазних акцената у прогресивнијим штокавским говорима“, *СДЗб*, XXIX (1983): 297–338.
- ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица., Т. Томић, Весна Крајишник. „Утврђивање скупа базичних тонских карактеристика битних за реализацију комуникаишних функција исказа.“ *Зборник радова XXXVI конференције ЕТАН-а*. Београд: Југословенски савез за електронику, телекомуникације, аутоматизацију и нуклеарну технику, 1992, 19–26.
- ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица. *Акцент и интонација говора на радију и телевизији*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2006.
- ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица. *Прозодија и говорна култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2012.
- ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица. „Супрасегментни ниво организације говора – појмови и термини у вези са тоном.“ *Научни састанак слависта у Вукове дане* 33/3 (2004): 35–40
- ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица. „Супрасегментни ниво организације говора – појмови и термини у вези са мелодијом.“ *Научни састанак слависта у Вукове дане* 34/3 (2004): 107–112.
- ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица. „Временска димензија фонетских јединица.“ *Научни састанак слависта у Вукове дане* 35/3 (2007): 15–23.

- ЛОНЧАР РАИЧЕВИЋ, Александра. *Фонетско-фонолошке вредности рефлекса дугог јайћа у ијекавици*, рукопис магистарског рада, Београд: Филолошки факултет, 2009.
- МАЛМБЕРГ, Бертил. *Фонетика*. Сарајево: Свјетлост, 1974.
- МИЛЕТИЋ, Бранко. „Изговор српскохрватских гласова (експериментално-фонетска студија).“ *Српски дијалектолошки зборник V* (1933): 1–160.
- МИЛЕТИЋ, Бранко. *Основи фонетике српског језика*. Београд: Знање, 1952.
- НИКОЛИЋ, Берислав. „Основне дијалекатске акценатске појаве у млађим новоштокавским говорима.“ *Јужнословенски филолог XXVIII/1–2* (1969): 189–207.
- НИКОЛИЋ, Берислав. „Акцентски системи у штокавским говорима СР Србије“, *Јужнословенски филолог XXIX/1–2* (1972): 275–303.
- НИКОЛИЋ, Марина. *Теорија језичке културе*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2010.
- НИКОЛИЋ, Марина. *Сводни регистар ишћања из српске говорне културе (према језичким савјетницима)*. Београд: Београдска књига, 2010.
- ПЕТРОВИЋ, Драгољуб. „Две српске прозологијске норме?.“ *Актуелни проблеми граматике српског језика*. Суботица: Градска библиотека; Београд: Народна библиотека Србије, Институт за српски језик Сану, 1999, 227–231.
- ПЕТРОВИЋ, Драгољуб, Снежана Гудурић. *Фонологија српског језика*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска, 2010.
- ПЕЦО, Асим, Вук-Даничићеви акценатски принципи и наша стандардна прозологијска норма.“ *Наш језик н.с. XVIII*, св. 1–2 (1970/71): 93–102.
- ПЕЦО, Асим. *Основи акцентологије српскохрватског језика*. Београд: Научна књига, 1971.
- ПЕЦО, Асим, Петар Правица. „О природи акцената српскохрватског језика на основи експерименталних истраживања“ *Јужнословенски филолог XXIX/1–2* (1972): 195–242.
- СИМИЋ, Радоје, Бранислав Остојић. *Основи фонологије српскохрватског књижевног језика*. Титоград: Побједа, 1981.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик I, V* изд., Београд: Научна књига, 1989.
- СУВОТИЋ, Ljiljana, Dejan Sredojević, Isidora Bjelaković. *Fonetika i fonologija: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2012.

Елица Д. Јоканович-Михайлова

ФОНЕТИКА, ФОНОЛОГИЈА И ПРОСОДИЈА СЕРБСКОГ ЈАЗЫКА –
АКТУЉНОЕ СОСТОЈАНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВИТИЈА

Резюме

Три основних аспекта изучења звуковой *материје* јазыка, артикуляциони, акустически и фонолошки не в одинаковой мере были предметом интереса исследователей сербского јазыка. В этой работе рассматривается степень изученности этих вопросов и указывается на те из них, исследования по которым только предстоят. Анализируются подход к этим вопросам в современной научной литературе, место этих дисциплин в сербской науке, как и состояние учебной литературы и преподавания фонетических дисциплин в университетах. Внимание также уделяется актуальным вопросам культуры речи и ее изучения.

Кључеве слова: фонетика сербского јазыка, просодия, акустическая фонетика, орфоэпия.

Jelica D. Jokanović-Mihajlov

PHONETICS, PHONOLOGY AND PROSODY OF THE SERBIAN LANGUAGE
– CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Summary

The three standard aspects of research into the phonetic matter – articulatory, acoustic, and phonological – gained unequal interest among the researchers of the Serbian language. The paper surveys the thoroughness of examination of these questions and points out the remaining lacunae which are to be filled by future work. The state of the contemporary phonetic and prosodic scientific literature is being analysed, as well as the contemporary place of these disciplines within Serbian science, the state of the didactic literature and the state of the practice of teaching phonetic disciplines in universities. Attention has also been paid to the ongoing issues of adherence to the speech norm and its study.

Keywords: serbian phonology, prosody, acoustic phonetics, orthoepy.